

Секція: Психологічні науки

Гаврилюк Галина Богданівна

студентка кафедри психології

Університету економіки та права «КРОК»

м. Київ, Україна

ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ СПІЛКУВАННЯ У ЗАРУБІЖНИХ І ВІТЧИЗНЯНИХ НАУКОВИХ ШКОЛАХ ПСИХОЛОГІЇ

В психологічній науці проблематиці спілкування належить значне місце. Поняття «спілкування» по праву відноситься до базових категорій психології. І. М. Сеченов, В. М. Бехтерев, А. Ф. Лазурський, В. Н. Мясищев, Л. С. Виготський, Б. Р. Ананьєв, Б. Ф. Ломів і багато інших видатних діячів вітчизняної науки внесли свій внесок у теоретичне осмислення цього багатогранного феномену. «Сутнісний статус цього феномену в бутті людини зумовлює невичерпний інтерес до пізнання його закономірностей, а мінливість, багатолікість можливих проявів, впливів, що надаються спілкуванням на становлення особистості, зміна його характеристик з плином історичного часу пояснюють неможливість досягнення якогось остаточного знання про цей феномен» [3, с. 45]. Характеризуючи сучасний стан знання про спілкування в психології, а також особливу спрямованість його дослідження, А. А. Бодальов стверджує наступне: «В даний час прагнення вчених до все більш різнобічному вивченню макрофеномену спілкування наростає, оскільки спілкування має таке ж значення в бутті та розвитку і окремої людини, і великих спільностей людей, аж до всього людства, як праця і пізнання дійсності в усіх її формах» [2, с. 3].

Одним з показників уваги психологічної науки до проблем спілкування служить кількість захищених докторських дисертацій,

присвячених цій предметній області. Звичайно, розвиток наукових поглядів і досягнення наукової психологічної думки не вичерпуються тим, що пов'язано з вмістом докторських досліджень, але, розуміючи відносність цього критерію, вважаємо можливим і доцільним звернутися до нього, оскільки докторська дисертація передбачає затвердження та офіційне визнання значущості сформованого в науковому міркуванні автора дисертації теоретико-методологічного тренда, в рамках якого оформляється категоріально-понятійний апарат (тобто певні феномени, явища, закономірності, що отримавши назву, стають надбанням наукового знання), розширюється і уточнюється уявлення про феноменологію та закономірності.

Спілкування – це системний соціально-психологічний феномен. Спілкування є складним, багатоплановим, комплексним процесом встановлення і розвитку контактів між людьми (міжособистісне спілкування) і групами (міжгрупове спілкування). Спілкування виступає в якості взаємодії двох і більше людей, в ході якого вони обмінюються різноманітною інформацією пізнавального характеру та/або афективно-оціночного характеру з метою налагодження та підтримання відносин, а так само – узгодження та об'єднання зусиль. Спілкування, будучи складним соціально-психологічним процесом взаєморозуміння людей, розуміється в якості особливої, специфічної діяльності, «виробленої» абсолютно всіма людьми. Отже, феномен спілкування розуміється як процес соціальної взаємодії людей і встановлення соціально-професійних відносин між людьми [4, с. 22].

Спілкування породжується соціальними, суспільними потребами людей, що проявляються в прагненні спілкуватися, взаємодіяти, виконувати спільну діяльність. Спілкування детермінується мотивами, що утворюються в самому ході здійснення людьми процесу спільної діяльності.

До основних характеристик спілкування належать структура, функції, види, стратегії, тактики, стилі, засоби і форми. Всебічне пізнання суті спілкування як одного з найважливіших феноменів людського буття потребує з'ясування особливостей його структури. Психологія тлумачить структуру спілкування через виокремлення рівнів, через аналіз його структурних елементів у ситуаціях безпосередньої взаємодії або через перелічення його основних функцій.

Зміст спілкування – це інформація, яка передається від одного учасника спілкування з іншими [1, с. 13].

У характеристиці спілкування важливими є його функціональні можливості, які реалізуються на різних рівнях, залежать від особливостей соціально-психологічного середовища, соціальної ситуації, змісту і мети взаємодії. Вивчаючи процес спілкування, соціальний психолог Г. М. Андрєєва визначила три провідні його сторони (за С. Д. Максименком – функції): комунікативна, перцептивна, інтерактивна функція.

Комунікативна – функція обміну інформацією між суб'єктами спілкування. Останні виступають як комунікатор (той, хто передає інформацію) та реципієнт (той, хто отримує інформацію), періодично обмінюючись ролями.

Перцептивна функція спілкування розгортається як сприймання співрозмовника із подальшим формуванням першого враження чи ставлення до співрозмовника.

Інтерактивна функція спілкування проявляється через обмін діями, речами впродовж взаємодії. Успішність її реалізації суттєво визначається тими завданнями, які поставили суб'єкти спілкування щодо нього, та узгодженістю цих завдань.

У науці сьогодні відсутня єдність думок з приводу тлумачення термінів «спілкування» і «комунікація». Як правило, виділяють два підходи до цього питання. Прихильники першого – Л. С. Виготський, В. Н.

Курбатов, М. І. Лісіна, А. А. Леонт'єв, Ю. Д. Прилюк, Т. Парсонс, К. Чері і ін. - схильні урівняти в правах обидва ці терміни. З цієї точки зору процес комунікації неправомірно зводиться до процесу передачі кодованої інформації від суб'єкта до об'єкта.

Прихильники другого підходу – М. С. Каган, А. В. Соколов та ін. наполягають на поділі термінів «комунікація» і «спілкування». Так, М. С. Каган виділяє дві головних, на його погляд, ознаки, що відрізняють спілкування від комунікації:

- 1) «комунікація» є суто інформаційним процесом, тоді як «спілкування» має і практичний і духовний характер;
- 2) «спілкування» є міжсуб'єктна взаємодія і структура його діалогічність, в той час як «комунікація» - це тільки інформаційний зв'язок суб'єкта з тим чи іншим об'єктом. На його думку, односторонній процес, що відповідає поняттю «повідомлення», монологічне за своєю природою [2, с. 33].

Вітчизняні психологи досліджували спілкування як процес взаємодії конкретних особистостей, які певним чином ставляться одна до одної та виявляють взаємні впливи. Так, учений спеціально розглядав причини, які підсилюють чи послаблюють результати словесного впливу однієї людини на іншу, сформулював теорію трикомпонентної структури комунікативної діяльності, покладену в основу організації теоретико-експериментальних досліджень психології міжособистісного пізнання та спілкування.

Б. Г. Анан'єв звертається до категорії спілкування у зв'язку з проблемами формування людини як особистості, як суб'єкта діяльності, виховання індивідуальності [1].

Активне дослідження спілкування в закордонній соціальній психології почалося в 2-й половині ХІХ ст. і було представлено публікаціями, що стосуються ролі мови та звичаїв, пов'язаними з психологією народів. Зростання інтересу до проблем спілкування в ХХ ст.

був викликаний потребами обліку міжособистісних і рольових відносин в різного роду об'єднаннях, різних видах діяльності й взаємодії людей в групах і колективах. Виділилися основні теоретичні напрямки або орієнтації – необіхевіоризм, психоаналітична, когнітивна та інтеракціональна, а також французька школа соціальних уявлень.

У 1980-х рр. значну роль в дослідженні спілкування та масової комунікації став грати соціальний конструктивізм. Його основне положення стосувалися проблеми конструювання людьми власної картини світу в процесах сприйняття та інтерпретації повідомлень, одержуваних за допомогою масової комунікації. Французька школа соціальних уявлень досліджувала спілкування як комунікацію і суспільних явищ. В теорії С. Московічі велике значення приділяється інформації та показується роль колективних уявлень для формування суспільної думки.

Перераховані теорії, позитивно, але критично оцінені психологами, взаємодоповнюють один одного і в сукупності дозволяють розуміти багато функцій, структуру і механізми різних видів спілкування, закономірності його протікання, а також виникають порушення й умови їх корекції.

Література

1. Ананьев Б.Г. Психология педагогической оценки. Избранные психологические труды: В 2т. Т.2. – М.: Педагогика, 1980. – 267 с.
2. Бодалев А.А. Психология общения 2009: десять лет поиска / Психология общения XXI век: 10 лет развития: материалы Междунар. конф., 8–10 октября 2009 г.: в 2т. М.; Обнинск: ИГ-СОЦИН, 2009. - Т. 1. - 376 с.
3. Вопросы психологии общения и познания людьми друг друга: материалы конф./отв. ред. О.Г. Кукосян. Краснодар: Кубанский гос. ун-т, 1979.

4. Станкин М. И. Психология общения : курс лекций / М. И. Станкин. – М. : Московский психолого-социальный институт ; Воронеж : Издательство НПО “МОДЭК”, 2000. – 304 с.